

Asia: VN/22365/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Omaishoitajaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain muutosehdotuksista. Kyseessä on potentiaalisesti ihmisoikeussensitiivinen lakiehdotus. Omaishoitajaliitto pitää hyvän lainsäädäntötavan kannalta arveluttavana, että asiasta lausumiselle jätetään näinkin vähän aikaa – noin kaksi viikkoa. Tämän lisäksi lausunnolla on useita samanaikaisia lakimuutoksia, jotka koskettavat monia heikommassa yhteiskunnallisessa asemassa olevia henkilöitä ja ryhmiä. Näiden ihmisten puolta pitävien tahojen on siten otettava samanaikaisesti kantaa varsin moneen perus- ja ihmisoikeusherkkään lakimuutokseen kantaa. Osallistavan kansanvallan toteutumisen näkökulmasta pidempi lausuntoaika olisi ollut perusteltu.

NUORTEN KUNTOUSETUUDEN KOROTETTU TASO EDELLYTTÄÄ PERUSTELTUA SYYTÄ

Omaishoitajaliitto on samaa mieltä, että ilman perusteltua syytä, ei nuorille tule maksaa korotettua kuntoutusetuutta. Omaishoitajaliiton näkökulmasta hieman korkeamman minimitason jatkamiselle on kuitenkin olemassa hyvin perustellut syyt. Vammaisten nuorten työmarkkina-asema on muita heikompi ja he ovat erityisen suuren koulutuksen tarpeessa. Se lisää heidän tuottavuuttaan ja kilpailukykyään työmarkkinoilla. Koska vammaisilla henkilöillä voi olla, tai ainakin niin voidaan toisinaan mieltää, matalampi tuottavuus kuin ei-vammaisilla henkilöillä, on tuottavuutta lisäävällä koulutuksella erityisen merkittävä rooli. Tämä muutos nuorten kuntoutusetuuksissa voi vaarantaa nuorten vammaisten henkilöiden koulutukseen hakeutumisen ja siten myös heidän pääsytään työmarkkinoille ylipäättänsä. Kustannusarviona määräaikainen noin 123 euron korotettu etuus 48 kuukauden ajan maksaa yhteiskunnalle noin 6000 euroa, kun taas työelämän ulkopuolelle jäävä nuori voi elinkaarikustannuksina aiheuttaa jopa useiden satojen tuhansien eurojen lisäkustannukset yhteiskunnalle.

Omaishoitajaliitto yhtyy myös Invalidiliiton esittämiin näkemyksiin. Yhdenvertaisuuden toteutumista ei tulisi huomioida ainoastaan verrattuna vanhempiin kuntoutusetuuden saajiin, vaan toisiin samassa ikäryhmässä ja kehitysvaiheessa oleviin. Näin Invalidiliitto kirjoittaa lausunnossaan:

“Suomi on sitoutunut YK:n yleissopimukseen vammaisten ihmisten oikeuksista, joka edellyttää vammaisille ihmisille yhdenvertaisia mahdollisuuksia kouluttautumiseen. Takuueläkkeen suuruinen kuntoutusraha on yltänyt suunnilleen samaan tasoon kuin opintoraha ja opintolaina. Jos 18 vuotta täyttänyt yksin asuva opiskelija nostaa opintorahaa ja täyttää opintolainaa, se on euroissa liki sama kuin nykyinen nuoren kuntoutusraha tai ammatillisen koulutuksen kuntoutusraha. Kuntoutusrahan saaja ei voi saada opintotukea, joten kuntoutusrahan vähimmäismäärän kanssa ero opintotuella opiskelemaan on kuntoutusrahalla opiskelevan tappioksi noin 130 e/kk.”

PERHEIDEN SOSIOEKONOMINEN ASEMA JA ELATUSVELVOLLISUUS

Omaishoitajaliitto yhtyy Finfamin esittämiin huomioihin ja huoliin: “On (...) muistettava, että sekä nuoren kuntoutusrahan että ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettavan kuntoutusrahan saajissa on paljon nuoria ja nuoria aikuisia, joilla on pitkäaikainen psyykinen oireilu taustalla. Näissä tilanteissa perheen taloudellinen tilanne on voinut olla heikko jo pitkään, kun lapsen/nuoren suuren tuen tarpeen vuoksi vanhempi on joutunut tekemään osa-aikatyötä tai toimimaan omaishoidon tuella.”

Myös vamman kanssa elävien henkilöiden ja perheiden heikko sosioekonominen asema tulee huomioida. Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen vammaisyleissopimuksen toteutumista koskevan kyselyyn vastanneiden joukosta jopa puolet ilmoitti kokeensa köyhyyttä kahden vuoden mittaisella seurantajaksolla. Vammaisuus ja pitkäaikaissairaus voi vähentää sekä perheiden tuloja että lisätä menoja merkittävästi. Myös nuoren nivelvaihe aikuisuuden kynnyksellä voi aiheuttaa vammaiselle henkilölle ja perheelle enemmän kuluja kuin muille.

NUORTEN TYÖELÄMÄOSALLISUUS

Omaishoitajaliitto toivoo, että hallitus ryhtyy vaikuttaviin toimiin myös nuorten vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämiseksi. Yksi suuri este työelämään osallistumiselle on, että vammaisia nuoria ohjataan jatkuvasti työkyvyttömyyseläkkeelle. Mikäli kuntoutusetuuksia heikennetään, ohjautuu todennäköisesti yhä useampi työkyvyttömyyseläkkeen piiriin. Tämä on ilmiönä rakenteellista syrjintää, johon tulee puuttua. Työelämätilanne ei myöskään parane iän myötä. Aikuisten vammaisten työllisyysaste on eri arvioiden mukaan vain noin 20 % tasolla, kun se yhteiskunnassa yleensä on noin 70 % paikkeilla. Tältä osin Suomi on onnistunut vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämässä Pohjoismaista heikoimmin.

MUITA HUOMIOITA

Mikäli heikennyksiä tehdään nuorten, ja mahdollisesti välillisesti myös perheiden toimeentuloon, olisi tärkeää, että perheiden taloudellisia olosuhteita ei heikennetä kohtuuttomasti. Omaishoitajaliitto peräänkuuluttaa asiakasmaksulain § 11 maksujen alentamisen ja poistamisen aktiivisempaa käyttöä lain soveltamisessa ja sen aseman vahvistamista lainsäädännössä. Toimeentulotuen tulisi olla viimesijainen tuki ja mahdollisten maksujen alentaminen ensisijainen, toimeentulotukeen nähden. Tästä näkökulmasta olisi johdonmukaista, että taloudellisissa vaikutusarvioinneissa huomioitaisiin myös asiakasmaksuihin jatkossa tehtävät alennukset.

Omaishoitajaliitto pitää hyvänä, että vaikutusarvioinneissa on ainakin otsikkotasolla huomioitu vaikutukset lapsiin ja nuoriin, kotitalouksiin sekä vammaisiin henkilöihin. Vaikutusarvioinneissa on myös syytä pohtia, voiko olla tilanteita, joissa alaikäisten elinkustannukset ovat aikuisia suuremmat. Myös tilanteet, joissa lapsilla ei ole huoltajaa elättämässä, tulisi huomioida tarkemmin. Vaikka etuuden vähimmäismäärä laskettaisiin ehdotuksen mukaan samalle tasolle kuin muiden kuntoutujien, tulisi lain myös mahdollistaa riittävä yksilöllisen harkintavallan käyttö.

Omaishoitajaliitto pitää myös ylimenosäännöksiä oikeasuuntaisina, eli jos kuntoutusraha on myönnetty ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Siirtymäsäännös ei kuitenkaan ole riittävän tarkkarajainen. Jotta siirtymäsäännös ei johtaisi mielivaltaiseen julkisen vallan käyttöön, tulisi aiemman lain soveltaminen kytkeä etuuden hakuajankohtaan. Muutoin etuuden taso riippuu mielivaltaisesti viranhaltijan päätöksentekonopeudesta. Tämän on vastoin perustuslain § 6 vaatimusta yhdenvertaisuudesta lain edessä ja ihmisten asettamista eriarvoiseen asemaan ilman hyväksyttävää perustetta. Sattumanvarainen hallintopäätösten nopeus ei ole tämänkaltainen hyväksyttävä peruste. Omaishoitajaliitto ehdottaa siksi ylimenosäännöstä korjattavaksi muotoon: ” Jos kuntoutusraha on HAETTU ennen tämän lain voimaantuloa, sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. ”

Helsingissä 18.9.2023

Elias Vartio

Oikeudellinen asiantuntija,

Omaishoitajaliitto

Vartio Elias
Omaishoitajaliitto ry